

VÄRDEBESKRIVNING

Område av riksintresse för naturvård i Jämtlands län

Datum: 2023-02-21

Områdesnummer: NRO 23 048

Områdesnamn: Härjedalsfjällen

Kommun: Härjedalen, Berg

Kartblad:

Koordinat (N, E); 6958680, 390010 (SWEREF99 TM)

Area: 199 316 hektar

Naturgeografisk region: 35i Fjällen i Dalarna / Härjedalen & södra Jämtland / 33g Dalarnas och Härjedalens näringsfattiga område / 35 Fjällregionen

Kust/havsregion:

Regionindelning för sjöar och vattendrag: Bottenhavet

Agrar kulturlandskapsregion: Fjäll Södra Norrlands fjälltrakter / Skogsbygd Södra Norrlands inland

Landskapsformer: Bergkullslätt, förfjäll och fjäll

Riksvärde: Fjällandskap, Skogslandskap, Våtmarkslandskap, Naturskog, Vattendrag, Sjö, Geovetenskap, Betad skog (på utmarker), Äng, Flora, Fauna

Värdebeskrivning: Det branta högfjällsmassivet Skarsfjället, den vidsträckta platån Flatruet, de stora skogs- och myrlandskapen vid Aloppkölen, de artrika ängs- och betesmarkerna vid Ljusnan och fäbodområdena vid Mittåkläppen samt de unika vattendragen och sjöarna utgör grunderna för riksintresset.

Riksintresseområdet sträcker sig tvärs över hela den kaledoniska bergskedjebildningen, populärt kallad fjällberggrunden eftersom det är denna berggrund som framför allt bygger upp vår skandinaviska fjällkedja av idag. Nya vetenskapliga data visar att det i Härjedalen finns unika rester av berggrundsgeologiska enheter som vittnar om extrema klimat och eventuellt extrema skiftningar i jordens klimat. Inom riksintresseområdet finns typlokalen för Lillfjälletformationen vid Lillfjället. Formationen är en diamiktit som är indirekt daterad till Marinoistiden för 635 miljoner år sedan.

Den fjällnära skogen ovan och nedanför den juridiska fjällskogsgården utgör ett större sammanhängande område av skogar med mycket höga naturvärden. Som ett av de sista intakta skogslandskapen i Europa har den ”Skandinaviska

fjällkedjans gröna bälte” stor internationell betydelse. Detta bälte är ett av få områden där det fortfarande förekommer en ekosystemmångfald, i form av intakta naturskogslandskap med en mångfald av intakta ekosystem och mer eller mindre intakta naturliga landskapsomfattande processer som översvämning, stormar och skogsbränder. Fjällskogarna bidrar till en hög ekologisk funktionalitet för ett stort antal arter, såsom lavar, mossor, svampar, örter, insekter och fåglar. Många arters möjlighet till långsiktig överlevnad är beroende av den fjällnära naturskogens goda förekomst av nödvändiga strukturer och företeelser så som till exempel döda träd i olika nedbrytningsstadier, gamla och senvuxna träd, brandskadade träd och kolad ved, hänglavsrika miljöer med hög och stabil luftfuktighet. Vid sidan av fjällskogarnas egenvärde har de sannolikt även stor betydelse för bevarande av biologisk mångfald i skogslandskapet öster om fjällen. Detta genom att fjällskogar med intakt grön infrastruktur kan stödja artpopulationer och bidra med spridning till det fragmenterade inlandet och kusten, givet att fungerande nätverk kan skapas genom restaurering i produktionsskogslandskapet. Fjällskogarna utgör en viktig livsmiljö för renen genom dess rikliga förekomst av lavar samt bidrar till betesro och skydd mot rovdjur.

Riksintresseområdet är till stora delar ett samiskt kulturlandskap där renen och den samiska renskötelsen under lång tid varit och är en del av det landskapet. Renbetet bidrar till bevarandet av fjälllandskapets höga natur- och kulturvärden. Som betesdjur är renen en nyckelart i fjällens ekosystem och det finns flera positiva effekter av renbete på fjällens biologiska mångfald.

Inom riksintresseområdet har det under hundratals år bedrivits jordbruk med tamboskap och tillhörande fäbodbruk. Det variationsrika nyttjandet av naturtillgångarna genom höslåtter, skogsbete och veduttag har gett upphov till höga naturvärden kopplade till hävd samt biologiskt kulturarv i form av exempelvis betespåverkade träd samt hävdgynnade växter, svampar och insekter. Många av de mest hotade arterna inom riksintresseområdet är helt beroende av slåtter och bete, exempelvis brunkulla, vityxne, fältgentiana, violett guldvinge och olika arter av låsbräken.

Naturvärden kopplade till hävd är koncentrerade till Ljusnans dalgång från Klinken via Ramundberget och Ljusnedal till Flon i Bruksvallarna samt till områden med fäbodrar vid Mittåkläppen. Klinken omfattar artrika och hävdpåverkade marker ända från Ljungan upp mot fjällkanten. Området är utpekade som Natura 2000-område. Marken är kalkpåverkad och rikkärr övergår delvis i friska kalkgräsmarker med förekomst av flera orkidéarter. Fram till 1960-talet slogs stora arealer för att samla in vinterfoder och fram till 1975 betade får i området. Delar av markerna har restaurerats under senare år och sköts nu åter med slåtter. Ett annat värdefullt område utgörs av Lillåsvallden som brukas på traditionellt sätt med slåtter och fritt utmarksbete. Området runt Lillåsvallden är utpekade som Natura 2000-område. Hela dalgången längs Ljusnan som ingår i riksintresset har nyttjats historiskt för utmarksslåtter av den fasta jordbruksbefolkningen i Bruksvallarna-Ljusnedal, både sluttningsmyrar, ängsbjörkskog och strandängar. På en karta över Ljusnedals bruks kronoallmanning från 1819 kan man se att stora arealer ängsmark längs Ljusnan nyttjades för slåtter, nu finns endast små spillror kvar och det är därför mycket

värdefullt att dessa fortsätter att hävdas. Ljusnan som är delvis meandrande med viss nippbildning har flera raningsmarker utpekade att ingå i Natura 2000-nätverket. Hit räknas Oppidala, Ramundberget Sydost 1 och 2 samt Flon, Bruksvallarna och Svallmyren. Raningarna har bitvis vuxit igen men tack vare det karga läget med långa snörika vintrar och återkommande översvämning i samband med vårfloden är stora ytor fortfarande öppna och den hävdgynnade floran bevarad. Några har också restaurerats och sköts i dag åter med slåtter.

I området vid Mittåkläppen har det historiskt funnits många aktiva fäbodvallar. Området ligger högt i ett småkuperat fjällbjörkslandskap med öppna myrområden. Till vallarna hör ängar, utmarksslåtter och betad skog. De två Natura 2000-områdena Holmvallen och Stor-Mittåkläppen som gränsar mot Mittån ligger inom detta stora fäbodområde och de sköts aktivt vilket gör att naturvärdena är mycket höga.

Inom riksintresseområdet finns en stor variation av strömmande och meandrande vattendrag samt en mängd mindre sjöar och tjärnar. Vattenmiljön är näringsfattig med klart vatten och har en stor variation i bottensubstrat, vegetation och strandstrukturer och därmed är förutsättningarna för naturligt förekommande växter och djur god.

Riksintresseområdet har stor variation av värdefulla våtmarker. Köpmankölen är ett mycket stort och mångformigt myrkomplex som hör till de högst klassade inom regionen. Objektet har mycket höga representativa värden. Mest imponerande är de stora starrdominerade topogena och soligena kärren samt det stora sträng-flarkkärret, som har mycket välutbildade och tydliga strukturer. Köpmankölen har mycket höga naturvärden med tanke på att det är så stort och dessutom orört, samt den fina representativiteten av i regionen vanligt förekommande myrtyper. De ornitologiska värdena är också höga. Vemkölen är stor, orörd och tämligen mångformigt. Köpmankölen och Vemkölen ingår i ett mycket stort våtmarkslandskap med mycket höga naturvärden som grundar sig på storlek, orördhet, mångformighet och representativitet. Våtmarkslandskapet Aloppkölen har gott om fastmarksholmar och bildar en värdefull fjällnära skogs/myrmosaik med många vattendrag. Vanliga arter i kärren är flaskstarr, taggstarr och tuvsäv. Bland mossorna kan nämnas björnvitmossa, klyvbladvitmossa och tät vitmossa. Det finns också trädtäckta soligena kärr av olika typer. Mossen har plan och strängar av ristuvetyp och de mjuka höljorna domineras av kallgräs och björnvitmossa. I det höglänta fjällnära området söder om Storsjö utbreder sig stora myrar från Högrensvålen i väster till Lövkläppen i öster. Av särskilt värde i det här området är den stora strängblandmyren Smolet som lokalt har väldigt tydliga och välutbildade strängar och flarkar. Strängblandmyren har därmed ett högt representativt värde. Hela myrlandskapet är mycket stort och orört och här ingår flera myrtyper som är vanligt förekommande i regionen. I myrlandskapet finns lokalt gott om fastmarksholmar och tjärnar vilket bidrar till områdets mångformighet. Området har en mycket starkt vildmarkspräglad landskapsbild, mycket tack vare det fjällnära läget och de stora orörda arealerna.

Huvudkriterier: A, B, C, D

Förutsättningar för bevarande: Områdets bevarande förutsätter att området skyddas mot exploatering, infrastruktur och alltför hårt exploateringstryck i form av turism, besöksnäring och organiserat friluftsliv.

Områdets värden kan även påverkas negativt av täktverksamhet och vindkraftsetablering samt exploatering i form av utbyggnad av skidspår, pister och liftsystem samt utbyggnad av fritidshus, stugor, lägenhetshotell m.m.

Det största hotet mot ängs- och betesmarkerna i området är igenväxning, utebliven hävd samt exploatering. Fortsatt jordbruk med naturvårdsinriktad betesdrift och ängsbruk samt restaurering av ängar och naturbetesmarker är en förutsättning för att bibehålla områdets värden. Utökad bebyggelse i området bör ske i nära anslutning till befintliga bymiljöer. Exploatering i jordbrukslandskapet bör så långt som möjligt undvikas.

Den samiska kulturen genom renskötseln är en förutsättning för områdets egenart och dess karaktär och bör skyddas mot exploatering. En minskning av renbete kan få långtgående negativa konsekvenser för fjällens biologiska mångfald.

Förutom försämring eller förstörelse av livsmiljöer hotas vissa rödlistade arter av insamling, störning eller förföljelse.

Områdets vattenvärden påverkas negativt av historisk flottning och pågående markanvändning i form av skogsbruk. Värdena kan också påverkas negativt av utbyggnad av infrastruktur och exploatering, sedimenttransport och grumling, utsläpp och bräddning av avloppsvatten och dagvatten samt utsläpp av läkemedelsrester från avloppsreningsverk. Ytterligare förutsättningar för bevarande är att vandringshinder elimineras, att fiske inte utförs för hårt eller ensidigt mot en viss art, utsättning av främmande arter inte förekommer och att ingen utbyggnad av vattenkraft och vattenreglering sker. De allvarligaste hoten mot är sådana som förstör eller allvarligt skadar strukturer, miljöer och funktioner i ekosystemen.

Säkerställande: Delar av riksintresseområdet är skyddat i form av naturreservat och natura 2000-områden. Henvårens naturreservat (NVR-ID 2000907) bildades 1974 och är även skyddat som natura 2000-område enligt art- och habitatdirektivet. Natura 2000-området Henvålen-Aloppans (SE0720200) bevarandeplan fastställdes 2018. Naturreservatet Kilbäcksskiftet (NVR-ID 2000912) bildades 2002. Skärvagsdalens naturreservat (NVR-ID 2046540) bildades 2017. Natura 2000-områdena Klinken (SE0720277), Stor-Mittåkläppen (SE0720281), Trappåsen (SE0720259), Oppidala Ramundberget (SE0720456), Ramundberget sydost 3 (SE0720465), Ramundberget sydost 1 (SE0720464), Lillåsvallen Ramundberget (SE0720276) och Trappåsen (SE0720259), Flon, Bruksvallarna (SE0720355), Svallmyren (SE0720262), Ljungan; uppströms Storsjön (SE0720285) och Sölvbacka Strömmar (SE0720369) samt Holmvallen (SE0720447) är skyddade enligt art- och habitatdirektivet och bevarandeplanerna fastställdes 2018.

Områdets huvuddrag: Den skandinaviska fjällkedjan är ett resultat av plattetektoniska händelser åtskilda i både tid och processer. En kollision mellan de två kontinentplattorna Baltica och Laurentia bildade för cirka 400 miljoner år sedan, genom överskjutningar av berggrundssjok (skollor), den mycket stora bergskedjan Kaledoniderna. Denna kollision var en del av uppbyggnaden av storkontinenten Pangaea. Efter långa tider av erosion har Kaledoniderna som form betraktat i stort nöts ner, men dess geologiska "rötter" finns kvar på landytan. För cirka 60 miljoner år sedan höjdes den gamla bergskedjas berggrund uppåt till en ny bergskedja, Skanderna. Denna gång berodde upphöjningen av jordskorpan, högre i väst och lägre i öst, på en plattetektonisk spridningszon (riftzon) som delade den dåvarande superkontinenten Pangaea. Detta innebar samtidigt födelsen av Nordatlanten. Sedan dess har vår fjällkedja, Skanderna, fortsatt vittra och eroderas. Under de senaste 2,5 miljoner åren har upprepade nedisningar utsatt berggrunden för erosion och ackumulation som skapat landskaps- och terrängformer såsom U-dalar och glaciärnischer. Nedisningarna har också gett upphov till en rad avlagringar och terrängformer i de lösa jordlagren, exempelvis moränryggar, rullstensåsar, smältvattenrännor, deltan, terrasser, slukåsar och Rogenmorän.

Området omfattar i väster det branta högfjällsmassivet Skarsfjället med omgivande fjällplatåer och Gröndalen där Ljusnan rinner upp. Skarsfjället uppvisar glaciärnischer och solifluktionsvalkar. Gröndalen präglas av de issjösediment som avsattes i den issjö som täckte dalen och svarade för uppkomsten av issjöstrandlinjerna längs dalsidorna. Andra former i det lösa jordtäcket är smältvattenrännor och en rullstensås som i de västra delarna grenar sig i ett åsnät. Vegetationen är överlag rik. Hela Gröndalen är bevuxen med fjällbjörkskog, till stor del av yppig ängstyp. Dessutom finns artrika backmyrar och subalpina gräshedar. Här finns flera hotade växt- och djurarter.

Området öster om Skarfjällsmassivet utgörs till största delen av lågfjäll med den vidsträckt platån Flatruet. Det mest påtagliga inom området är rikedomen på moränformer. Vanligast är Rogenmorän och kuperad moränterräng. Solifluktionsvalkar och strukturmark förekommer inom hela området. Formelementen i dalgångarna präglas av issjöarnas verksamhet. Här finns till exempel issjöstrandlinjer längs dalsidorna. Mittåälvens dalgång uppvisar de bäst sammanhållna geomorfologiska värdena. Floran är inom flera partier artrik med åtskilliga näringskrävande arter. De alpina områdena domineras av torra rishedar. På Flatruet förekommer en mycket speciell rished med enbuskar som liknar ett öländskt alvar. Karakteristiskt för flertalet av lågfjällen är den rika vegetationen i sydbranterna. Det mest kända exemplet är Mittåkläppen med sällsynta arter som dvärgyxne och fleraxig sävstarr. Botaniskt intressanta är även backkärrarna som uppvisar rikkärnsvegetation. Backkärr och blandmyrar är vanliga även i dalgångarna. Ofta har de en rik orkidéflora. Vid sjön Messlingen finns bland annat ett stort bestånd av den nu mycket sällsynta jämtlandsmaskrosen samt utpostlokaler för en rad fjällväxter. Botaniskt intressant är också Mittåns delta i Messlingen, liksom Mittå. I övrigt kan nämnas att mossrika hedbjörkskogar är framträdande samt ängsskogar längs dalsidorna. I Skärvagsåns-Skärkans dalgång finns mossrika barruskogar. På Flatruet och inom myrmosaikerna öster om Stor-Mittåkläppen är fågelfaunan mycket artrik.

Henvålenområdet domineras av vidsträckta, svagt sluttande blandmyrar mellan enstaka skogklädda höjder och lågfjäll. Barrskogen i området, huvudsakligen granskog av frisk ristyp, är olikåldrig. Den äldsta generationen är ca 300 år. Skogen är relativt opåverkad av huggningar. De distinkta strandlinjerna vid bergsryggen Skarpåsen ingår i Jämtlands- och Härjedalsfjällens största system med strandlinjer från issjöar. Aloppkölen är ett stort, relativt flackt myrkomplex som domineras av plana blöta myrar, ofta starrkärr, med tjärnar och sjöar samt svagt sluttande myrar med mer eller mindre väl utbildade strängar. Ett stort antal bäckar dränerar myrarna som avvattnas via Aloppan, ett biflöde till Ljungan. Området har genom sin storlek och orördhet stor betydelse för faunan, ett flertal hotade djurarter har observerats. Utmed Väster-Henan norr om Käringsjökölen finns ett system med relativt stora kanjonbildningar med faunistiska och botaniska värden.

Svallmyren omfattar botaniskt intressanta slätterängar samt översvämning- och översilningsmarker i anslutning till Ljusnan. Älven uppvisar här ett av länets bästa exempel på meandring.

Anåfjället utgör ett isolerat fjällmassiv med ett karakteristiskt taggigt utseende orsakat av bergartslager med hård amfibolit och diabas. Området präglas av spår efter en intensiv smältvattendränering i anslutning till istiden. Former som åskådliggör detta är smältvattenrännor, moränryggar och slukåsar. Flera hotade djurarter håller till i området. Jaktfalk, kungsörn, dubbelbeckasin, järv och utter är några av dem. Vegetationen på fjället domineras av rishedar. Björkskogen runt fjället är till stora delar av en för södra fjällregionen speciell typ. Ängsbjörkskog förekommer i små bestånd i sydsluttningarna. Här finns också några backkärr med en rik flora.

Flertalet av områdets vattendrag utgörs av källflöden till Ljusnan och Ljungan. Området karaktäriseras av vattensystem med låg grad av fragmentering, systemen är öppna för långväga vandring av fisk och andra vattenorganismer exempelvis övre Ljungan och Skärkån. Skärkån är det största biflödet till Ljungan uppströms Storsjön. Ån hyser en livskraftig stam av vandringsöring som lever delar av sin livscykel i Storsjön. I vattendraget förekommer även ett livskraftigt bestånd av harr. Stammar av vandringsöring finns även i Henan och Aloppan. Utter förekommer permanent längs ån. Området präglas av unika naturliga vattensystem från högfjäll till skogsland. I vissa delar av området är dock motståndskraften (buffringskapaciteten) mot försurning svag.

Fiskhålsgraven norr om Messlingen hyser en sjölekande extremt småvuxen rödingstam. Stora Skarvdörssjön är extremt näringsfattig och avviker härmed från typiska fjällsjöar. Den innehåller en skyddsvärd stam av storvuxen öring. Sjön är opåverkad av regleringsföretag. Gälbladfotingar förekommer i några mindre sjöar i delar av området.

Anmärkningar: Området berör även andra riksintressen.

Referenser:

Bevarandeplaner för Henvålen-Aloppans (SE0720200, Klinken (SE0720277), Stor-Mittåkläppen (SE0720281), Trappåsen (SE0720259), Oppidala

Ramundberget (SE0720456), Ramundberget sydost 3 (SE0720465), Ramundberget sydost 1 (SE0720464), Lillåsvallen Ramundberget (SE0720276) och Trappåsen (SE0720259), Flon, Bruksvallarna (SE0720355), Svallmyren (SE0720262), Ljungan; uppströms Storsjön (SE0720285) och Sölvbacka Strömmar (SE0720369) samt Holmvallen (SE0720447).

Henvålens naturreservat (NVR-ID 2000907), Kilbäcksskiftet naturreservatet (NVR-ID 2000912) Skärvagsdalens naturreservat (NVR-ID 2046540). Angelstam P., m.fl. 2004: Targets for boreal forest biodiversity conservation – a rationale for macroecological research and adaptive management. *Ecological bulletins* 51, s. 491.

Svensson, J., Bubnicki, J.W., Jonsson, B.G., Andersson, J. & Mikusiński, G. 2020a. Conservation significance of intact forest landscapes in the Scandinavian Mountains Green Belt. *Landscape Ecology* 35, 21132131.

Potapov, P., Hansen, M. C., Laestadius, L., Turubanova, S., Yaroshenko, A., Thies, C. & Esipova, E. 2017. The last frontiers of wilderness: Tracking loss of intact forest landscapes from 2000 to 2013. *Science Advances* 3, 1–13.

Kuuluvainen, T., Hofgaard, A., Aakala, T. & Jonsson, B.G. 2017. North Fennoscandian mountain forests: History, composition, disturbance dynamics and the unpredictable future. *Forest Ecology and Management* 385, 140–149.

Naturvårdsverket. 2007. Myrskyddsplan för Sverige – objekt i Jämtlands län (ISBN 91-620-5669-7, ISSN 0282-7298).

Ájddo – reflektioner kring biologisk mångfald i renarnas spår, En kunskapssammanställning om renar och renbete, CBM:s skriftserie nr 68, 2012, Sametinget, Kiruna & Centrum för biologisk mångfald, Uppsala, Håkan Tunón.

Förslag till en strategi för miljö kvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö Redovisning av ett regeringsuppdrag NV-04173-13, Naturvårdsverket.

Kumpulainen, R.A., 2011: The Neoproterozoic glaciogenic Lillfjället Formation, southern Swedish Caledonides. In E. Arnaud, G. P. Halversson, & G. Shields-Zhou (eds.): *The Geological Record of Neoproterozoic Glaciations*, 629–634. Geological Society, London. *Memoirs* 36.

R. A. Kumpulainen, M. A. Hamilton, U. Söderlund & J. P. Nystuen (2021) U-Pb baddeleyite age for the Ottfjället Dyke Swarm, central Scandinavian Caledonides: new constraints on Ediacaran opening of the Iapetus Ocean and glaciations on Baltica, *GFF*, 143:1, 40-54, DOI: 10.1080/11035897.2021.1888314.

Databas för Särskilt värdefulla vatten (naturvärdessynpunkt).